

Český Kanadčan a kanadský Čech Jiří Klobouk

MILADA PÍSKOVÁ

Sedmdesátá léta dvacátého století přinesla v české literatuře nový rozměr. Emigrační vlna po roce 1969 znamenala odliv intelektuální potence, vznik nových českých kulturních center v mnoha zemích západního světa. Český literární exil sedmdesátých a osmdesátých let je fenomén, který nemá v moderních českých dějinách obdobu. Teprve v důsledku okupace Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy získal náš kulturní exil takový potenciál, že těžiště některých oblastí národního kulturního života se přesunulo za západní hranice, především do západní Evropy, Spojených států amerických a Kanady.¹ Spisovatelé odcházeli do emigrace spontánně, nuceně i náhodně, mnozí lidé se spisovateli teprve stávali, aby vypověděli o svých zkušenostech s komunistickým režimem.²

Nadějný mladý kameraman Jiří Klobouk³ se rozhodl v okamžiku, když ho v roce 1968 z televizního studia poslali natočit besedu se sovětskými „osvoboditeli“. Měl za sebou první literární pokusy, píše od roku 1957, a především úspěšné provedení několika rozhlasových her, v roce 1964 obdržel zvláštní ocenění za televizní hru *Houpací křeslo*. Neemigroval sám, spolu s ním odešla jeho žena Eva⁴ a obě děti. V Kanadě, kde se usadili, se Jiří Klobouk uplatnil ve své profesi, jako kameraman, zároveň se prosadil jako úspěšný literát. Dnes patří k českým autorům, kteří jsou daleko známější v cizině než v rodné zemi.

První prózy, které napsal Klobouk v Kanadě, vycházely v exilovém časopise *Proměny*⁵. Anglicky psané prózy publikoval v periodikách *Chicago-Re-*

¹ V. Burian a kol.: *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu*. Hanácké noviny, Olomouc 1991, s. 9.

² Známa je např. historie odchodu Pavla Kohouta.

³ Narozen 24. 3. 1933 v Uherském Hradišti. Po nedokončeném studiu medicíny vystřídal řadu zaměstnání. Roku 1959 nastoupil do pražského studia Československé televize. V letech 1961–1963 vystudoval formou večerního studia FAMU.

⁴ Eva Klobouková je také literárně činná. Knižně jí vyšel soubor esejí *Kanada intimní*, Atelier IM, Zlín. Mj. natočila poslední rozhovor s Jiřím Voskovcem, který byl vysílán i v Československé televizi.

⁵ Čtvrtletník Československé společnosti pro vědy a umění se sídlem v USA. Je zaměřený na kulturu, literaturu, filozofii, sociologii. Výkonnou redaktorkou v sedmdesátých letech byla Zdenka Brodská.

view, *Partisan Review*, *Prism International*, *Mid American Review*, 2 plus 2 aj.

Základem Kloboukovy tvorby je dramatický žánr, především rozhlasové hry – jednoaktovky. První, nazvanou *Dva někdy někde*⁶, napsal ještě v Praze v roce 1963. Československý rozhlas ji nastudoval o rok později. Už zde se objevují motivy příznačné pro celou další Kloboukovu tvorbu: problémy stárnoucího muže v kontrastu s nezkrutitelným mládím, nejčastěji v podobě krásné, nedostupné dívky.

Příběh hry *Dva někdy někde* se odehrává na poště. Dva zaměstnanci – muži rekapitulují při každodenní monotonní práci svůj život a jejich snem je vzbouřit se proti tomuto stereotypu, který je neuspokojuje. Je to jakýsi „poslední záš- kub touhy po nedosažitelnu“⁷, motivovaný očekávanou návštěvou mladé dívky, o které víme jen to, že je krásná a že se na poště objevuje pravidelně, ale jen jednou za rok. Je poslední den školního roku. Ze sousední školy se ozývá řada pří- značných zvuků, zpěv dětí, dětský povyk a smích, v protikladu k nim nepří- jemný hlas učitelky, poklepávání pravítkem na lavici. Poštu charakterizuje zase zvuk razítkování, zvonění telefonu a chod pendlovek. Uspávací zvuk hodin a ra- zítkování koresponduje se zdánlivě nezajímavým průběhem života obou prota- gonistů. Prostředí venkova, jedná se o venkovskou poštu, dokresluje zvuk trak- toru.

Plejáda zvuků, které dokreslují děj, má v Kloboukových hrách svůj význam a je funkční. Odráží se zde mj. i autorův smysl pro muzikálnost, cit pro rozliše- ní atmosféry, zvuk často charakterizuje také určitou postavu (učitelka).

Rozhovor dvou mužů, který graduje v líčení představy o možné změně, úni- ku do města, alespoň okresního, když cesta letadlem se jim zdá nakonec přece jen příliš fantastická, kde by si oba „užili“ všeho, co může takové městečko na- bídnout, vyplňuje čekání na Lucku, jedinou ženskou postavu hry. Právě ona je nakonec prostředníkem realizace neuskutečnitelných snů a představ obou hlav- ních hrdinů, i když je sama v závěru hry označuje za perverzní staříky a tvrdí, že už ji víckrát neuvidí. Ti dva se ale přesto mohou na ni zase celý rok těšit a vě- ří, že když se jim nepodaří uniknout z venkovské nudy, Lucka jistě všechno, co si představují, místo nich prožije. Naplní sen dvou starých bláznů, kteří si ve svých vzpomínkách více vymýšlejí než rekapitulují a hovoří o tom, co by byli bývalí chtěli prožít (lásky v okupované Francii), než co jim život poskytl. Jejich

⁶ *Dva někdy někde* (1963). Vysíláno Československým rozhlasem v Praze roku 1964, Vlámským rozhlasem v Antverpách, Belgie 1969, Kanadským rozhlasem CBC v Torontu 1969.

⁷ F. Bráblík: „O čem je Jiří Klobouk“, in: J. Klobouk: *Rozhlasové hry I*. Atelier IM, Zlín 1996, s. 11.

vzpomínání vyúsťuje v rozhodnutí: „Musíš to udělat. Jednou v životě se roz-pumpovat... Pojd', utečeme spolu. Povídám. Slyšíš? Prásknem odtud pryč. Třeba jenom na pár dní. Na dva. Prostě zůstaneme někde přes noc. Roztočíme to v nějakém městě...“ říká Žemba.⁸ Vzápětí se ale přiznává, že jeho plánovaná do-brodružství mu suplují knihy, které si schovává na půdě, kam se tajně vykrádá, když manželka usne.

Hra je plná paradoxů, protikladů, snů a nadějí. Sny se překrývají se skuteč-ností, realita s fantazií, nadšené plány s rozčarováním. Nesmírná touha po svo-odě – a uvědomění si skutečného stavu věcí. Jako by autor předvídal, co bude sám prožívat v civilním životě. Hra byla napsána počátkem šedesátých let.

Sugestivní vizí katastrofy je další Kloboukova hra nazvaná *Erupce*. Opět dva lidé, tentokrát cizí muž a cizí žena, vyslovují svá nejskrytější tajemství. Autor umí mistrovsky držet napětí postupným, zdánlivě náhodným a jakoby nechtěným od-halováním nových faktů, a přitom rozvíjet příběh, vztahy a složité charaktery po-stav. Kompozice hry je téměř matematicky vyvážena. Posedlost myšlenkou ne-enže nechává prostor, ale provokuje a inspiruje ke konkrétnímu hereckému, tj. lidskému vyjádření. Inspiruje k nečekaným nuancím a barvám. K neobvyklému odhalení nahé podoby člověka.⁹ Název hry je v souladu s autorovými pocity z do-ty bezprostředně před jejím napsáním, odpovídajícími dramatickým událostem roku 1968. Právě tyto skutečnosti povýšily *Erupci* vysoko nad model katastrofic-té hry.

Do oblasti snů je pohroužena i další Kloboukova hra – *Způsoby mých bliž-ních*. Reálná rovina rozhovoru muže se dvěma ženami se prolíná s představou, že v jejich bezprostřední blízkosti se může skrývat pronásledovaný, štvaný člo-věk, možná druhá podoba existence člověka.¹⁰

Ve vězeňské cele probíhá děj hry *Zabijáci*. Hlavními aktéry jsou dva muži, vrahové svých manželek, Joe a Emanuel. Chystají se na útěk z vězení, který ini-ciuje Joe, aby pro změnu zabil svoji milenkou, o níž se domnívá, že ho zradila. Joe piluje okenní mříž, Emanuel hlídá. Zvenčí se ozývá hlášení vězňů z jedno-livých cel. Dialog se stupňuje, Joe neustále Emanuela ponižuje, až dojde ke

J. Klobouk, c. d., s. 25.

Erupce. Hra byla napsána v Praze roku 1968, připsána Haně Maciuchové. Rozhlasová premiéra se uskutečni-la v témže roce v Praze. Roku 1970 ji odvysílal kanadský rozhlas (CBC), roku 1972 belgický rozhlas. roku 1994 se opět vysílala v České republice (Audiostudio Praha).

Napsáno v roce 1967, vysíláno v NSR v Saarländischer Rundfunk, Saarbrücken roku 1969, v Kanadě v CBC roku 1970, roku 1971 v Holandsku, roku 1972 v Belgii.

J. Klobouk, c. d., s. 99.

rvače a Joe je zabit. Příchozímu dozorcí pak Emanuel, zdá se s úlevou, hlásí: „Hlásím, že šem žabil profesora.“¹¹

Hrou plnou paradoxů je aktovka *Blázen a smyčcové kvinteto*.¹² Autor se inspiroval, jak sám uvádí,¹³ konkrétní hudební skladbou. Děj se odehrává na vesnické návsi. Hudba příběh nejen rámuje, ale také děj podmalovává. Je to trpký příběh lidského nepochopení, nespravedlnosti a krutosti. Člověk, který se liší citlivostí svého vnímání, je považován za blázna. Nikdo mu nevěří, že slyší hudbu, je obviněn ze smrti děvčátka a ubit. Zdánlivá oběť v závěru hry potvrzuje jeho tvrzení.

Komorní hrou pro dvě osoby je příběh *Ještě jednou na Coney Island*. Aktéry jsou v tomto případě opět cizí muž a žena, pokročilého věku, přibližně stejného stáří. On je bývalý boxer a učitel atletiky, kterého poznamenala účast ve třech válečných konfliktech, ona prostitutka. Seznamují se při chůzi na schodišti a hned si sdělují ty nejintimnější problémy. „Muž: Představte si, od samého rána nemám erekci. Žena: Jako že jste impotentní?“¹⁴ Mužův podíl v dalším rozhovoru je dominantní. Vzpomíná na průběh svého života. Coney Island je zábavní park, kam ho jako malého chlapce zavedli jeho rodiče. Coney Island mu představuje nejšťastnější dny jeho života. Touží po štěstí, po blažených dobách svého dětství, které se už nikdy nevrátí. Během své osobní zповědi ale usne, chrápe a v polospánku opakuje svoje přání vrátit se do zdánlivě idylického dětství.

Ladění Kloboukových her je mírně pochmurné, tíhne k tragičnu. Typickými motivy zde jsou setkání dvou neznámých lidí, stereotyp života, lidská přecitlivělost, pocit temnoty. Autor zobrazuje podivíny, ztroskotance a samotáře.

Napsal-li někdo v šedesátých letech osudovou tragédií, kde láska, smrt a nenávisť mají svou původní sílu, pak to byl Jiří Klobouk. Politické pozadí viny je tu spíše naznačeno, ztrácí se v šeru. Také to je důvod, proč se Kloboukova hra dá číst i dnes: politická odpovědnost představuje problém nadčasový.¹⁵

V roce 1979 vydal Jiří Klobouk v Curychu sbírku povídek *Návrat domů aj. povídky*. Koláž veršů a prózy – *Hudba po půlnoci*¹⁶ – je výsledkem dvacetiletého tvůrčího úsilí (1964–1984). Opět touha versus realita. Bezmezná potřeba lásky kontra nemilosrdné vystřízlivění.

¹² *Blázen a smyčcové kvinteto*. Ottawa 1972. Premiéra v Kanadě (CBC). V roce 1993 uvedena v ČR.

¹³ J. Klobouk, c. d., s. 103.

¹⁴ C. d., s. 129.

¹⁵ M. Exner: „Zaslechnout barvy světa.“ Doslov ke knize *Rozhlasové hry I*.

¹⁶ *Hudba po půlnoci. Stíny, události a evokace*. Atelier IM, Zlín 1994.

¹⁷ J. Klobouk: *Můj život s Blondie*. Interkontakt, Zlín 1993.

Román *Můj život s Blondie* byl první knihou vydanou v rodné zemi po společenských změnách v devadesátých letech.¹⁷ Kolorit tohoto příběhu nenaplněně touhy tvoří Evropa i Amerika. Autor chce ale mj. také přiblížit čtenáři vnitřní život emigrantů, kteří daleko od domova prožívají své vzpomínky, sny a představy, ve kterých dominuje touha po silném lidském vztahu založeném na lásce. Na pozadí hluboké sondy do lidské psychiky prožíváme s hrdinou jeho cestu k pochopení reality a skutečných lidských hodnot. Láska ke krásné Blondie vede hlavního hrdinu až do absurdity, byť na každém kroku číhá nesmiřitelná realita.¹⁸

Texty Jiřího Klobouka nesou prvky absurdity, absurdity života podmíněné jeho protiklady: stáří konfrontuje s mládím, život se smrtí, svobodu s vězením. Jeho hry nejsou veselohrami, nejsou ani tragédiemi, ale jsou poznamenány určitou životní skepsí. Kloboukův humor je jemný a trpký, ale ne zlomyslný. Hry Jiřího Klobouka oblétny kus Evropy i Ameriky a mají široký záběr. Svědčí současně o vývoji svého autora od domácího vidění ke kosmopolitismu a pak zase nazpátek.¹⁹

Záslouhou vydavatelství Atelier IM mají možnost seznamovat se s Kloboukovou tvorbou, která zdaleka není uzavřena, i čeští čtenáři.²⁰

¹⁷ Jiří Klobouk znovu mezi námi. Nakladatelský leták, bez datace.

¹⁸ F. Bráblík, c. d., s. 9.

¹⁹ K dalším pracím tohoto autora patří: *Jazz I: Po válce. Jazz II: Rodiče. Protikomunistický manifest. Winfield.*